

# Glazbom su slavili Gospodina

## Iz bogate glazbene povijesti

*Boraveći kao studenti u Italiji ili u Budimu (Ugarska), franjevci opservanti nisu doduše stjecali stručno glazbeno znanje, nego su stjecali vještinu sviranja na orguljama, poboljšali pjevačku tehniku i osposobili se za vođenje manjih vokalnih sastava. Kao „moderatores chori“ brinuli su se za što bolje pjevanje u crkvama i samostanima.*



**Fra Frano Bosnić, Split**  
- student teologije

*Bogoslovi, novaci, postulanti i sjemeništarci ispred rodne kuće o. fra Ante Antića (Prvić Šepurine, 26. 11. 2011.)*



Sveti Franjo je volio pjevati. Znao je da pjevanje krijepi i odgaja duh pa je želio da i njegova braća pjevaju. Zato je u Pravilu postavio kratko i sadržajno načelo: „Klerici neka obavljaju časoslov prema uredbi Rimske crkve“, a Rimska je crkva časoslov obavljala pjevanjem. Franjo je brzo shvatio: što je duhovni život među braćom zdraviji i bolji, bit će i liturgija i liturgijska glazba zdravija i bolja. Može se reći da se od samog početka vodstvo Reda brinulo o liturgijskom pjevanju i da bogoslužje posvuda bude pobožno i dostojanstveno. Stoga se mnogim općim i posebnim odredbama naređivalo gajenje crkvenog pjevanja. Koliko su franjevci vodili brigu o

liturgijskom pjevanju možemo zaključiti preko odredbi dvojice papa: Grgur IX. (1227.–1241.) je povjerio franjevačkom redu da popravi i uredi rimski časoslov, a Nikola III. (1277.–1280.) dokinuo je u Rimu sve antifonare, graduale i misale te naredio da se zamijene liturgijskim knjigama što ih upotrebljavaju franjevci.<sup>1</sup>

### I car ih je slušao

Za naše krajeve za ovu temu važne su *Sambuške konstitucije* iz godine 1663. One su određivale da se u samostanima s najmanje šest glazbeno osposobljenih članova mora pjevati *Treći čas*, *Večernja* i misa svim nedjeljama i zapovjednim blagdanima. Prvenstveno se tražilo čuvanje gregorijanskog pjevanja a izbjegavanje polifone glazbe. To je razlog što među profesionalnim glazbenicima sa završenom nekom glazbenom školom nema franjevaca-opservanata (opslužitelja), za razliku od konventualaca koji su gajili polifonu i baroknu glazbu.

Boraveći kao studenti u Italiji ili u Budimu (Ugarska), franjevci opservanti nisu doduše stjecali stručno glazbeno znanje, nego

<sup>1</sup> Usp.: Anđelko MILANOVIĆ, *Doprinos franjevaca crkvenoj glazbenoj umjetnosti u Hrvatskoj*, u: KACIĆ, *Zbornik Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja*, IX (1977.), Split, 1977.

su stjecali vještinu sviranja na orguljama, poboljšali pjevačku tehniku i osposobili se za vođenje manjih vokalnih sastava. Kao „moderatores chori“ brinuli su se za što bolje pjevanje u crkvama i samostanima. Među prvima, nama poznat kao glazbenik, u Franjevačkoj provinciji Presvetog Otkupitelja bio je Andrija Ećimović iz Imotskog. U rukopisnoj knjizi iz Gyorgiosa upisano je u godini 1708. o njemu, kao provincijalu, da je kao „cantor optimus“ pjevao preko Velikog tjedna *lekcije* (čitanja) u Beču, i to tako milo i zvučno da su svi bili iznenađeni, a car ga je pozvao k sebi i pohvalio. On je pjevao sva tri dana na udivljenje sviju te mu je sâm car zahvalio.

Ećimovićev slučaj nije bio iznimka. Također ima zapisano i za Antu Bandića (†1740.) iz Potravlja, koji je bio rektor bogoslovije u Udinama, Šibeniku i naposljetku na općem učilištu u Budimu. Poznao je glazbu, a ugodnim glasom oduševljavao je princa Eugena Savojskog te s njim bio i kod cara u Beču. Nakon njega spominje se Paškal Jukić (†1806.) iz Živogošća, koji je bio profesor i orguljaš u Makarskoj. Njegove *Pisme* koje se pjevaju o božićnim svetkovinama tiskao je Stjepan Zlatović 1859. godine. I danas se pjevaju njegove pjesme *Ovoga vrimena* i *Spavaj, spavaj Ditiću*. Također ćemo spomenuti Ivana Barbića (†1924.) iz Sinja. Dio bogoslovije studirao je u Pesci (Toskana) i tu se usavršavao u glazbi. Godine 1880. vraća se natrag i u sinjskom sjemeništu poučava sjemeništare u pjevanju i sviranju. Oko 1900. god. prelazi u svjetovne svećenike te djeluje u Đakovačkoj biskupiji. Poslije

Prvog svjetskog rata vratio se u rodni kraj. Iznenada umire 24. veljače 1924. god. u Livnu. Svakako, Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja sa sjedištem u Splitu (Dobri) poznata je našoj muzikološkoj znanosti najviše preko dvojice svojih članova, a to su: Petar Knežević (†1768.) i Petar Nakić (†1769.?).

### Pjevao je sestrici smrti ususret

Fra Petar Knežević rodio se 1701. godine u selu Kapitolu u blizini Knina. U franjevački red stupa 1720. godine na Visovcu. Teologiju je učio u Šibeniku, no pretpostavlja se da je nastavio studij u inozemstvu, u Italiji, gdje je vjerojatno učio i glazbu. Knežević je mnogo napisao, a najviše u stihu. Njegova glavna djela su: *Muka Gospodina našeg Isukrsta i plač Matere Isusove* (Mleci, 1753.) Ovo djelo je poznatije među narodom kao *Gospin plač*, a popularno je i dan-danas. Do sada je doživjelo preko 100 izdanja. Knežević je na kraju stavio i napjeve za pojedine uloge, koje je najvjerojatnije sâm sastavio. Zatim: *Životi četiriju svetaca čudotvoritelja Frančesškao od Ašiša, Antuna od Padve, Didaka i Paškala* (Mleci, 1759.). U djelu *Duhovna pivka* (Mleci, 1759.) kroz stihove je izložio kršćanski nauk koji je propovijedao o. Jeronim Filipović, a kojemu je i posvetio ovo djelo. Zbirka pjesama *Pisme duhovne razlike* (Mleci, 1765.) različitog je sadržaja: većim dijelom u čast Majke Božje i svetaca, a zbirka donosi i nekoliko prijevoda iz časoslova: *Zdravo, Zvizdo mora; Kog zemlja, zvizde, more; O jeziče prislavnoga; Ako želiš vidit čudo* i dr. *Osmina redovnička zabave duhovne*

(Mleci, 1765.) je priručnik za duhovne vježbe i ubraja se među prve takve priručnike u našoj literaturi. U knjizi *Pištrole i evanđelja priko svega godišta na novi način istomačena* (Mleci, 1775.) nalaze se poslanice i evanđelja što se pjevaju u nedjelje i blagdane s pjesmama i molitvama na kraju.

Mnoga su djela ostala u rukopisu. Tu spadaju tri zbirke religioznih pjesama od kojih se jedna čuva u arhivu visovačkog samostana, a dvije u arhivu sinjskog samostana. Najpoznatije djelo u rukopisu fra Petra Kneževića su *dva kantuala* koja se čuvaju u arhivu sinjskog samostana. U kantualu „A“ nalazi se 21 jednoglasna misa, a u kantualu „B“, koji je posvećen Gospi Sinjskoj, nalaze se dvoglasne mise te jednoglasne i dvoglasne marijanske antifone koje se pripisuju Kneževiću. Samo se jedna misa pripisuje Kneževiću i to *Missa u Harvatski Jezik* koja se nalazi na kraju kantuala „B“. Hrvatski muzikolog, melograf, glazbeni pisac i skladatelj Franjo Kuhač prvi je Kneževića predstavio javnosti, a posebno kada je 1881. god. njegovu misu „u harvatski jezik“ obradio za 4-glasni mješoviti zbor i izdao pod naslovom *Hrvatska misa u čast sv. Ćirila i Metoda od o. Petra Kneževića*, koja se pjevala u Rimu 5. srpnja 1881. god. povodom proglašenja svetima slavenskih apostola Ćirila i Metoda. Najpoznatija i najpjevanija njegova pjesma je *Veseli se Majko Božja*, božićna popijevka, koja se redovito pjeva u svim župama u Hrvatskoj.

Fra Petar Knežević umro je u Sinju 18. lipnja 1768., a o tome nalazimo zapis kod fra Ivana

Markovića, koji njegovu smrt ovako opisuje: *Redovnici su po običaju pošli u kor. Fra Petar je zaželio da kod njega ostane samostanski starješina o. Franjo Buljan. Gvardijan se nećkao da ostane preko kora tvrdeći da on nije tako slabo. Ali na ponovnu želju bolesnika, koji je bez sumnje predosjećao da se približava konac, ostane. Svršivši oficij, redovnici po običaju pođu pred čudotvornu sliku Majke Božje pjevati litanije. Bolesnik zaželi da vrata sobe budu otvorena, kako bi mogao pratiti pjevanje. Dok su se pjevali pojedini zazivi bolesnik je pobožno odgovarao: Moli za nas! Kad su poslije dva pjevača pjevala 'Sva si lijepa', Knežević je s drugima ganut pjevao. Ponovivši zaziv 'O Marijo', bolesnik je blaženo preminuo da u nebu nastavi pjevati hvale Isusu i Mariji.*<sup>2</sup>

### Majstor za kraljicu glazbala

Fra Petar Nakić utemeljitelj je mletačko-dalmatinske graditeljske škole orgulja. Rodio se u selu Buliću (godina rođenja nepoznata), kršten je 21. veljače 1694. god. u crkvi Svete Marije u Velimu, sjedištu župe kojoj je tada pripadalo Nakićevo rodno mjesto, a danas ta crkva pripada Stankovcima. Otac – želeći mu osigurati potrebnu naobrazbu – šalje ga u samostan. Petar ulazi u franjevački red u samostanu Svetog Lovre u Šibeniku 4. studenog 1712. god. i uzima redovničko ime Pavao. Novicijat završava 1713. god. i polaže privremene zavjete. Studij filozofije (stupanj današnje gimnazije) završava u Šibeniku, a zatim polazi na studij teologije u Veneciju. Iako je bio poslan na

studij teologije, prema predaji, saznajemo da je većinu svojeg vremena provodio u orguljarskoj radionici Giovannija Battista Piaggija (Piazza). Zbog toga što kao redovnik ne bi mogao posjedovati radionicu ni potrebne alate (zavjet siromaštva, tj. život bez vlasništva), on 1729. god. u Veneciji na sudskom procesu dokazuje kako je pod očevom prisilom ušao u Red te je dobio dispensu (razrješenje) od redovničkih zavjeta te postaje svjetovnim svećenikom i iste godine piše skradinskom biskupu Nikoli Tomaševiću pismo da mu dozvoli svećeničko djelovanje. Do ove, za njega važne 1729. god., Nakić je napravio sigurno osam glazbala. Za Nakića nam je nepoznat i datum smrti. Prema pismu koje je pronađeno u arhivu franjevačkog samostana u Makarskoj, pouzdano se zna da je 20. veljače 1769. bio živ.

Mnogobrojnost i graditeljske osobitosti Nakićeva opusa ubrzo ga, još za života, proslaviše. Ugled i značaj, zahvaljujući učenicima koji su nastavili njegov rad potrajao je još dva stoljeća nakon njegove smrti. Stoga nije ni čudno da su se u Hrvatskoj i Italiji mnogi povjesničari, orguljari i organolozi bavili njegovim životom i radom. Od Hrvata spominju se: Ivan Kukuljević Sakcinski, Anđelko Klobučar, fra Josip Soldo, don Frane Bulić, Ennio Stipčević, Ladislav Šaban, Božidar Grga, te jedini restaurator Nakićevih orgulja u Hrvatskoj Ivan Fauelend–Heferer.<sup>3</sup> Graditeljski opus Petra Nakića broji 350–370 orgulja. U kon-

tekstu govora o Petru Nakiću kao franjevcu i orguljaru istaknuo bih orgulje koje je on radio za samostane ove Provincije: Zaostrog (1738.), Makarska (1743.), Živogošće (ne zna se godina). Ove orgulje nažalost više ne postoje. Jedine sačuvane orgulje Nakićeve radionice u našoj Provinciji nalaze se na otočiću Visovcu u koru crkve Gospe od Milosti. Izgrađene su 1771. god., restaurirane su 1977. god., a vjerojatni je graditelj Francesco Dacci (Nakićev učenik i prvi nasljednik). Najpoznatije Nakićeve orgulje u Hrvatskoj su one u Šibeniku u crkvi Sv. Frane iz 1762. god. One su premještene u drugu kapelu i restaurirane 1971. god. Restauraciju je također izvela tvrtka Heferer.

U našoj su Provinciji i nakon Nakića i sve do današnjih dana poglavari znali da treba imati nekoliko ljudi koji će moći glazbeno animirati liturgiju i voditi pjevanje u većim župama i svetištima. U posljednje vrijeme poznat je fra Ivan Glibotić, koji je bio profesor glazbe u Franjevačkoj gimnaziji u Sinju i na Franjevačkoj visokoj bogosloviji u Makarskoj, autor mnogih članaka o glazbi, skladao je mise, pjesme i litanije. Njegova pjesmarica *Pjevajmo braćo kršćani* (Makarska, 1967.) i danas se koristi. Zatim fra Anđelko Milanović, koji je također predavao glazbu u Makarskoj, Sinju, Splitu i Zagrebu. Vodio je *Institut za crkvenu glazbu* u Zagrebu i skladao motete, mise i druge crkvene skladbe. Od živućih spomenimo fra Milu Čirka, fra Juru Župića i fra Stjepana Grgata. ❖

<sup>2</sup> Ivan MARKOVIĆ, *Sinj i njegovo slavlje*, Zagreb, 1898. str. 57–58.

<sup>3</sup> Cjelovit popis literature o Petru Nakiću vidi u: Emin ARMANO, *Don Petar Nakić (Pietro Nacchini): utemeljitelj mletačko-dalmatinske graditeljske škole orgulja*, Bulić, 1998.